

Piezīmes prezentācijai “Politīķi un žurnālisti. Pasaules mediju ētikas pieredze”

(nozīmīgākās prezentācijas sagatavošanai izmantotās literatūras apskats; Ivetas Kažokas prezentācija 18.12.2020 Latvijas mediju ētikas padomes diskusijā “Mediju un politiķu attiecības: badināt nedrīkst barot”)

MATERIĀLS. Mayo, K. (2013) **New Pressures on Old Ethics: a question of confidentiality.** Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford University, Journalist Fellowship Paper. [URL](#)

- ASV, Lielbritānijā starp žurnālistiem un politiķiem bieži ir “čomiskas” attiecības;
- Izplatītākās metaforas, lai šīs attiecības raksturotu:
  - tango;
  - žurnālists: politiķis = suns: laternas stabs
- Attiecību raksturs var būt atšķirīgs (simiotisks, parazitisks, pieglaimīgs), bet labāk tomēr, ja tām ir pretnostatījuma/konfliktuāls raksturs (vai konstruktīva spriedze).
- Lielbritānijas deputātu nepamatoto tēriņu skandāls parādīja, cik ļoti gan deputāti, gan politikas žurnālisti bija attālinājušies no sabiedrības:
  - Žurnālistiem jāveic par daudz kompromisu, lai tiktu pie informācijas;
  - Insaidera sindroms – sāk identificēties ar politiķiem un just viņiem līdzīgi.
- Liela problēma: žurnālists, kurš ļauj politiķim būt anonīmam.
- Problēma: politiķi, baidoties no medijiem un to īpašniekiem, izvairās tos adekvāti regulēt – piemēram, R.Mērdoks un britu valdība.
- Problēma: politiķi daļa stāstus un intervijas saviem iemīļotākajiem medijiem;
- Risks medijam tad, kad ir pārāk ciešas attiecības ar politiķi:
  - Off-the-record tiek izmantots tam, lai izplatītu nepatiesu informāciju;
  - Medijs tiek izmantots, lai kārtotu iekšējos rēķinus savā partijā;
  - Informācijai publiskošana, kurai objektīvi bija jābūt konfidencialai.

Brants K, de Vreese C, Möller J, van Praag P. (2010) **The Real Spiral of Cynicism? Symbiosis and Mistrust between Politicians and Journalists.** *The International Journal of Press/Politics.* 2010;15(1):25-40. [URL](#).

- Dažādās valstīs žurnālisti atšķirīgi izprot savu lomu – tas ir atkarīgs no mediju un politiskajām sistēmām, sabiedrisko mediju esamības un no vietējās politiskās kultūras;
- Nīderlandes žurnālisti redz sevi kā informācijas izplatītājus un kā kritiskus sabiedrības interešu sargājus. Viņiem reti raksturīgs pieņēmums, ka medijiem jādod platforma politiķiem.
- Aptauja par Nīderlandes politiķu priekšstatiem par žurnālistiem (rezultāti tabulā – pārāk maz interesējas par politikas substanci, pārāk daudz fokusējas uz notikumiem, pārāk daudz domā par sensācijām);
- Aptauja par Nīderlandes žurnālistu priekšstatiem par politiķiem (populārākais priekšstats – politiķi izmanto žurnālistus, lai nopludinātu informāciju).

Žurnālistu ētika

BBC election guidelines - general elections 2019. [URL](#).

- Prasība pēc neitrāla atspoguļojuma:
  - Tam jābalstās bezpartejiskā redakcionālā vērtējumumā nevis matemātiskās formulas;
  - Vienlaikus katrai partijai ir tiesības uz piemērotu atspoguļojuma līmeni. Tajā jāņem vērā:
    - Sabiedrības atbalsts pagātnē (iepriekšējās vēlēšanās)
    - Sabiedrības atbalsts šobrīd
    - Jauni apstākļi – piemēram, ja partija ir sašķēlusies vai radušās jaunas partijas.
  - Par piemērotu atspoguļojuma līmeni (proporciju) parasti domā nedēļas ietvaros.
- Nedrīkst automātiski pieņemt, ka akadēmiķi, žurnālisti, pētnieki, domnīca pārstāvji ir neitrāli. Ja attiecīgajai informācijai var būt nozīme, jānorāda ziņas par partejiskumu vai finansējumu.
- Stāstot par citām ziņām, kuras notiek vēlēšanu kampaņas laikā, tomēr jāņem vērā šī perioda specifika.
- BBC redakcijai un vēlēšanu materiālu sagatavotājiem nevajadzētu paust savus personiskos uzskatus par politiku savā mājaslapā vai sociālajos tīklos.
- Ļoti strikts regulējums attiecībā uz sabiedriskās domas aptaujām.
- Īpaši noteikumi auditorijas iesaistei raidījumos (lai izvairītos no tā, ka to “sagrābj” kādas partijas atbalstītāji)

BBC Editorial guidance, guidelines, conflicts-of-interest. [URL](#).

- BBC noteikts pienākums raidījumu vadītājiem, reportieriem, producentiem, pētniekiem deklarēt interešu konfliktus, tai skaitā politiskos. Redakcionālā vadība lemj, kā šos interešu konfliktus risināt – kādu materiālu sagatavošanā attiecīgo darbinieku drīkst vai nedrīkst iesaistīt.
- Politiskās intereses nedrīkst radīt “saprātīgu šķietamību”, ka tās ietekmē BBC redakcionālo neatkarību.
- Katram ir tiesības būt politiskas partijas biedram, taču daži darbinieki ir jāapsver, vai publiska šāda biedra statusa atklāšana negrautu sabiedrības uzticēšanos tam, ka viņi ir spējīgi veikt savu darbu vai apdraud BBC kā bezpartejiskas organizācijas uztveri.
- Aktīva iesaiste partijā - vai cita publiska darbība, kas demonstrē politiskus uzskatus - var būt pamats interešu konfliktam BBC darbiniekiem un tiem, kuri tiek publiski saistīti ar BBC. Lēmumi par to, kas ir/nav pieņemami, būs atkarīgi no konkrētajiem apstākļiem, tai skaitā ar iesaistes veidu un attiecīgā indivīda lomu BBC.
- Politiskas aktivitātes var būt nesavietojamas ar dažām lomām BBC.

- Kandidēšana vēlēšanās nav savietojama ar tām BBC lomām, kurām ir saistība ar rīcībpolitiku, politiskām vai industriālām kontroversijām vai citiem strīdīgiem jautājumiem. Visticmāk, tā nav savietojama ar vairumu lomu ziņās (News and Current Affairs).
- Būšana par aktīvu politiskas partijas biedru ir nesavietojami ar lielāko daļu no lomām ziņās.
- Jebkādas politiskas aktivitātes, tādas kā kampaņošana vai viedokļu paušana sociālajos medijos attiecībā uz rīcībpolitikas vai citiem strīdīgiem jautājumiem, visticmāk, nav savietojamas ar omām ziņās.

Saistīto profesiju ētika

Government Communication Service Propriety Guidance. [URL](#)

- Ierēdņiem, kuri strādā ar medijiem, ir pienākums pret visiem ziņu medijiem izturēties līdzīgi;
- Politiskie aspekti jāatstāj partijas pārstāvjiem vai ministru padomniekiem;
- Ierēdņu skaidrojumi nedrīkst būt partejiski;
- Nedrīkst norādīt, ka šī ir konkrētās partijas politika;
- Nedrīkst tieši uzbrukt opozīcijas viedoklim;
- Valdības/paņvaldes resursus un komunikāciju nedrīkst izmantot tēla veidošanai;
- Jāuzvedas tā, lai varētu strādāt jebkura ministra vadībā.

Code of conduct for special advisers. [URL](#)

- Ministru padomniekiem nevajadzētu runāt ar žurnālistiem par tīri partejiskām lietām – šie jautājumi jāpāradresē partijai;
- Ministru padomnieki gan savā politiskajā komunikācijā ir brīvāki nekā ierēdņi.

Ministerial Code, Cabinet Office 2019. [URL](#)

- Lielbritānijā ministriem ir jākoordinē visi nozīmīgie paziņojumi un intervijas ar premjeru;
- Ministriem darba telpas, citi resursi nav jāizmanto partejiskām vajadzībām.

Žurnālistu lomas

Dalen, Arjen; de Vreese, Claes; Albæk, Erik. (2012) **Different roles, different content? A four-country comparison of the role conceptions and reporting style of political journalists.** October 2012, Journalism 13(7):903-922. [URL](#)

- Politikas žurnālisti Dānijā, Vācijā, Lielbritānijā, Spānijā būtiski atšķirīgi redza sava darba misiju (salīdzinājuma tabulas, kuros apkopoti žurnālistu aptauju rezultāti).
- Atšķirības attiecās gan uz stilu, gan jautājumu substanci (piemēram, Spānijas politikas žurnālisti reti atspoguļo privāta rakstura ziņas un skandālus).

Thurman, N; Henkel, I. (2019). **How UK journalists compare with their German counterparts – new research.** [URL](#)

- Žurnālistu aptauja atklāja, ka britu žurnālisti vairāk par savu lomu uzskata konfrontēt pie varas esošos un pieprasīt viņu atbildīgumu;
- Britu žurnālisti vairāk uzskata, ka viņu pienākums ir objektīva, faktos balstīta reportēšana, vācu žurnālisti – analītika.
- Vācu žurnālistiem svarīgāk šķiet ievērot ētikas priekšrakstus, briti vairāk vadās no personiskajām izjūtām.

Randerson, James. **The curse (and blessing) of the anonymous source.** October 31, 2019. [URL](#).

- ES institūcijās (Briselē) bieži, ja pretēji norunātajam izpauž ziņas, tad neaicina uz turpmākiem brīfingiem;
- Vācijā – principā politiķi publiski runā tikai ar iepriekš saskaņotiem citātiem;
- Zviedrijā – vienkārši pieklūt politiķiem, gandrīz visi citāti publiski, bet tie ir lielākoties pirms publicēšanas jāsaskaņo, un žurnālisti ir ar to mierā;
- Itālijā: plašas interpretācijas par to, ko nozīmē off-the-record – citāts parasti nozīmē pārstāstu, kur žurnālists centies labāk atspoguļot teiktā patieso jēgu (tāpēc rodas domstarpības pat ar pāvestu);
- Francijā – gandrīz viss interesantais ir anonīmi.

Hubé, Nicolas. (2017) **Understanding the Off-the-Record as a Social Practice: German Press-Politics Relations Seen from France.** November 2017. [URL](#).

- Bundespressekonferenz (BPK) – Vācijā ieviest 1949.gadā, unikāls preses konferences formāts ar to, ka to vada žurnālisti. Valdības pārstāvji uz to nāk 3 reizes nedēļā, lai izskaidrotu valdības politiku.
- Francijā off-the-record funkcionē aptuveni, neskaidri – vieta un laiks, kad var tikt izteikti off-the-record novērojumi nav reglamentēts. Vācijā – stipri vairāk noteikumi off-the record.
- Vācijā bieži tiek organizēti “fona informācijas” brīfingi – žurnālisti ļoti reti pārkāpj tur noteiktos informācijas izpaušanas aizliegumus.
- Vācijas paražas:
  - Preses konferencēs – tikai fakti, viss ir publisks un citējams;
  - Fona informācijas brīfingi – skaidrojumiem par faktiem, parasti viss ir off-the-record;

- Lidmašīnu sarunas ar Merkeli – konfidenciālas. Tas nozīmē, ka ir strikti aizliegts izpaust to, kas ir pateikts. Tas tiek pateikts tādēļ, lai žurnālisti labāk saprastu kontekstu.
- Trīs publiskuma līmeņi:
  - Unter 1 – vispārējai izmantošanai bez ierobežojumiem;
  - Unter 2 – izmantošanai bez atsauces uz avotu;
  - Unter 3 – Konfidenciāli/tikai fonam.
- Ja žurnālisti neievēro – tad BPK izslēdz no sava loka.
- Francijā konfidencialitāte reti ir Unter 3. Proti, politiķis apzinās, ka žurnālists sniegto informāciju publiskos, taču politiķis varēs noliegt, ka tieši viņš ir bijis avots.

Van Aelst, Peter; Aalberg, Toril. (2011) **Between Trust and suspicion: A Comparative Study of the Relationship Between Politicians and Political Journalists in Belgium, Norway and Sweden**. Article in Javnost / The Public. [URL](#).

- Attiecību modelis starp žurnālistiem un politiķiem: savstarpēja atkarība;
- Neformāli noteikumi; pārrunas, lai vienotos par to, kas ir/nav pieņemams;
- Savstarpējās pretenzijas. Politiķiem pret žurnālistiem: nepiekrīt žurnālistu interpretācijai vai uzskata, ka žurnālists par daudz no viņiem vēlas. Žurnālistiem pret politiķiem: jūt, ka politiķis viņus izmanto komunikācijai ar sabiedrību un vēlētājiem.
- Attiecību poli: starp uzticēšanos/neuzticēšanos, mīlestību/naidu.
- Spektrs no sadarbībā bastītām attiecībām (kopēji mērķi, maz konfliktu), līdz sacensīai (savstarpējs aizdomīgums, neuzticēšanās);
- Parasti pētnieciskie žurnālisti tomēr centīsies no politiķiem ieturēt personisku distanci;
- Visās trīs valstīs (Beļģija, Norvēģija, Zviedrija) attiecības ir vairāk formālas, nekā neformālas. Zviedrijā tikai 12% no žurnālistiem saka, ka viņiem starp draugiem ir politiķi (Beļģijā 23%, Norvēģijā 26%).
- Beļģu žurnālisti mazāk uzticas politiķiem nekā Zviedrijas vai Norvēģijas žurnālisti.

Caroline Fisher (2016) **Managing Conflict of Interest**, Journalism Practice, 10:3, 373-386, DOI: 10.1080/17512786.2015.1027786 [URL](#).

- Attiecību spektrs starp žurnālistiem un politiķiem: no sadarbības līdz pretīmsvēšanai;
- Žurnālista primārā lojalitāte: pilsoņi; politisko sabiedrisko attiecību konsultanta: politiķa un partijas intereses.
- Kādas ir parastās (attiecīgajā rakstā analizētās) taktikas, kad politiskai PRists dodas žurnālistikā? (1) izvairās no politiska rakstura jautājumiem; (2) kādu laiku tiek "atmazgāts" – mazāk publiskā lomā; (3) pa taisno atpakaļ profesijā (aprakstīts, cik tas praksē ir nekomfortabli); (4) atvēsināšanās periods – kaut kādu laiku pēc politikas nestrādā par žurnālistu.

Caroline Fisher (2015) **The disclosure dilemma: Returning to journalism after political media advising**, Communication Research and Practice, 1:1, 58-70, DOI: 10.1080/22041451.2015.1042425 [URL](#)

- Rakstā analizētas 6 taktikas tam, kā bijušie politikas PR konsultanti var (ne) paziņot par savu iepriekšējo darbu, sākot strādāt žurnālistikā:
  - Skaidra norāde par iepriekšējo darbu;
  - Cenšanās “neizcelties” (below the radar);
  - Slēpšana;
  - Selektīva izpaušana – atkarībā no konteksta;
  - Overcompensation (Ļoti apzināti centieni būt neitrālākiem nekā pārējiem žurnālistiem).

Bernadette Kester & Mirjam Prenger (2020) **The Turncoat Phenomenon: Role Conceptions of PR Practitioners Who Used To Be Journalists**, Journalism Practice, DOI: 10.1080/17512786.2020.1727354 [URL](#)

- Aptauja. Nīderlandē aptuveni 20% no sabiedrisko attiecību darbiniekiem ir bijušie žurnālisti; Somijā – 43%.
- Žurnālisti principā uz šo fenomenu skatās negatīvi.

(Leveson inquiry) **An inquiry into the culture, practices and ethics of the press: Volume 3.** (2012). [URL](#).

- Atklāja, ka R.Mērdokam kā mediju imper bija milzīga vara pār politiķiem, tai skaitā premjeriem.
- Starp britu žurnālistiem un politiķiem attiecības ir pārāk ciešas – tas attiecas gan uz pozīciju, gan opozīciju, un tas ilgts vismaz 30 gadus:
  - Politiķi šīm attiecībām ir patērējuši nesamērīgi daudz laika;
  - Tas ir ļāvis politiķiem izvairīties no nošķiruma starp publiskām lietām un savām personiskajām interesēm;
  - Politiķi nav spējuši šīs attiecības padarīt caurskatāmas.
- Prese, mediju īpašnieki biež uzstājušies kā savu interešu lobētāji, bez lobēšanas ierobežojumiem.
- Starp ziņojuma ieteikumiem: lielāka atklātība par kontaktiem starp amatpersonām un medijiem, mediju regulējums.